

Paul Verweel

Agnes Elling. *Ze zijn er (niet) voor gebouwd. In- en uitsluiting in de sport naar sekse en etniciteit*. Nieuwegein: Arco Sports Media. W.J.H. Mulier Instituut, 2002. ISBN 90-77072-18-7, 312 blz, euro 26,45

Het nieuwe sportonderzoeksinstituut W.J.H. Mulier start goed met de lezenswaardige dissertatie van Agnes Elling over de invloed van sekse en etniciteit op in- en uitsluiting in de sport. Deze publicatie laat niet alleen zien dat sportonderzoek een serieuze plaats gaat innemen in het sociaal wetenschappelijke onderzoeksveld, maar biedt ook theoretisch en empirisch interessante informatie over bovengenoemde mechanismen in de schoolgaande leeftijdsgroep van 14 tot 20 jaar oud.

De studie heeft een groot theoretisch en empirisch bereik. Theoretisch gaat Elling uit van de kritische benadering in de sport, waarin feministische, neo-marxistische en deels constructivistische benaderingen gecombineerd worden. Zij laat op overtuigende wijze zien hoe problematisch het is categorieën te hanteren, zoals mannen en vrouwen en witten en zwarten. Om empirische redenen besluit zij deze wel te gebruiken, maar steeds tussen aanhalingstekens. Kern van het betoog is dat de sportwereld wordt beheerst door een dominante en hegemone ideologie, waarin de belangen en de ideologie van de jonge, witte hetero, valide man worden weerspiegeld. De mogelijkheid van andere ideologische (alternatieve of contra) inhoud wordt verondersteld, maar zowel theoretisch als praktisch niet of nauwelijks geconcretiseerd.

Het empirisch deel bestaat uit drie deelonderzoeken, waarin (1) de sportdeelnemers, beelden over sportieve competenties en het lichaam; (2) de sportmedia; en (3) sociale netwerken, vriendschappen en omgangsvormen in de sport worden bekeken. Bij deze deelonderzoeken staan steeds de sekse of etnische beeldvor-

ming en de in- en uitsluitingsmechanismen centraal. Elling gebruikt daarvoor zowel kwantitatieve (1011 voorgestructureerde vragenlijsten) als kwalitatieve (beperkte observatie en diepte-interviews) methoden. De uitkomsten van de onderzoeken worden rijk ingebed in en geanalyseerd met behulp van tal van bestaand Amerikaans en Nederlands empirisch onderzoek. Bovendien worden de uitkomsten voortdurend gerelateerd aan de bredere maatschappelijke context van etnische - en genderbeelden, alsmede aan de in- en uitsluitende werking daarvan.

Elling is van mening dat de complexiteit niet toelaat beleidsaanbevelingen te doen en dat de slogan 'sport integreert' min of meer nietszeggend is. Toch ontkomt zij er niet aan op te merken dat sport blijkbaar zowel in deelname, cultuur als onderlinge relaties integrerend werkt. Vooral de culturele (ideologische) analyse laat een zeer sterke socialisatie van alle groepen zien door de dominante sportieve en tegelijk bredere maatschappelijke ideologie ten aanzien van de structurele, culturele en sociale opvattingen over etniciteit en gender. Een ideologie die Elling te wit, heterogeen, valide en mannelijk vindt, maar die wel dominant en hegemoniaal en dus sterk integrerend is.

Of dat de verdienste is van de sport of de invloed van dominante maatschappelijke opvattingen is niet duidelijk, omdat Elling bij de verklaring van tal van aspecten steeds verwijst naar die bredere context in termen van hegemoniale machtsrelaties en waardenoriëntaties. Zij operationaliseert noch onderzoekt de context expliciet maar veronderstelt deze. Op dit punt heb ik de nodige vragen bij de werking van het theoretisch kader en de uitwerking van het onderzoek. Elling worstelt met de erfenis van de neomarxistische analyse, waarin de termen dominantie en hegemonie een grote rol spelen. Waar Gramsci (blz. 25) het begrip hegemonie heeft geïntroduceerd om te ontkomen aan de complotachtige en loodzware werking van het begrip dominante ideologie als een determinerende kracht voor denken en handelen van dominante en onderdrukte groepen, wordt in de studie het verschil tussen deze begrippen niet helder. Elling geeft alleen een omschrijving van de werking van hegemonie maar beschrijft niet het begrip zelf, zodat wij geen inzicht krijgen in de definitie van dominantie.

Wat zich vooral wreekt, is dat wij geen inzicht krijgen in de empirische inhoud en de verschillen tussen dominante en hegemoniale ideologie, zodat deze begrippen afwisselend gebruikt worden. Elling spreekt zelfs van hegemoniale positie in plaats van dominante positie (blz. 77), en steeds worden beide begrippen als een deterministische verklaring gebruikt zonder enig onderscheid. De consequentie is dat Elling theoretisch de behandeling van vrije, niet gedomineerde opvattingen al snel als een vorm van vals bewustzijn moet typeren (wat Gramsci nu net wilde vermijden), en de postfeministische poging zich te ontworstelen aan de determinatie van de dominante ideologie beschrijft als populistische en retorische trucs, die mede namens Robeyns als de meest verraderlijke vorm van anti-feminisme gezien moeten worden (blz. 35). Op deze wijze verliest de studie aan theoretische kracht, omdat het analysekader weinig anders mogelijk maakt dan tal van uitingen in een ouderwets verklaringsschema te zetten.

Hetzelfde bezwaar heb ik tegen het voortdurend aanroepen van de maatschappelijke context. Elling kiest in de studie voor het elegante standpunt de maatschappelijke dominante opvattingen niet direct dominant te verklaren over de sport, maar in de verklaring wordt bij de interpretatie van de gegevens naar die dominante context verwezen, zonder dat we weten hoe de dominante opvattingen er nu precies uitzien.

Ik vraag mij zelfs af of Elling bij de constructie van haar vragenlijsten niet een beetje in het zwaard van de dominante ideologie is gevallen. De jongeren krijgen

vele dominante begrippen als snelheid, kracht, gespierd, enzovoorts aangeboden, maar de alternatieve oriëntatie krijgt weinig inhoud met begrippen als lenig en sierlijk. De vragenlijst biedt de jongeren niet zo gek veel oriëntatiemogelijkheden om te ontsnappen aan de dominante opvattingen van mannelijk en vrouwelijk volgens de interpretatie van Elling. Uit de weergegeven diepte-interviews (alhoewel deze uiteraard daarvoor geselecteerd zijn) blijken veel genuanceerdere opvattingen over gender en etniciteit mogelijk, die ook prima passen bij de meer genuanceerde theoretische problematisering van Elling over de begrippen mannen/vrouwen en etniciteit (blz. 80 – 92).

De resultaten zijn op zichzelf overtuigend genoeg om de integrerende werking van de sport in deelname en culturele opvattingen aan te tonen. Het is jammer dat zoveel van het plezier en de eigenheid van sport verdwijnt onder het gewicht van de zeer functionalistische analyse en dat de jeugd niet altijd recht gedaan kan worden. Om maar een controversieel voorbeeld te noemen: ik vraag mij af of de door Elling verworpen biologisering van het verschil tussen witte en zwarte atleten – of concreter van zwarte Amerikaanse basketballers en Keniaanse lopers – nu juist een vorm van dominant, hegemoniaal, conservatief of juist progressief, politiek incorrect denken is. Alhoewel Elling van mening is dat het hier een sociaal culturele constructie betreft vanuit een dominant perspectief (blz. 157), zou ik dit nu juist een hegemoniaal standpunt vinden waartegen een progressieve uitspraak kan staan dat inderdaad zwarte basketballers empirische gezien betiteld mogen worden als biologisch beter toegerust. Die opvatting hoeft dan niet gedomineerd te worden door de empirisch onjuiste bredere maatschappelijke opvatting dat zwarte mensen per definitie biologisch beter zijn in deze sporten.

Deze kanttekeningen nemen niet weg dat ik veel waardering heb voor Ellings' studie. De studie levert vele en mooie empirische citaten op en biedt verschillende perspectieven op de integratie en het hegemoniale karakter van de sport, met dien verstande dat Elling en ik graag een pluriformere oriëntatie zouden zien. Op dat punt vraag ik mij evenwel af waarom Elling afziet van enige vorm van beleidsaanbeveling. Dat de wereld complex en ambigu is, kan toch niet betekenen dat we geen enkele uitweg zien om te ontkomen aan het loodzware determinisme van de dominante of hegemoniale ideologie op de jeugd tussen 12 en 20? Ik zou - in tegenstelling tot Elling - een positief uitroepteken plaatsen bij de door de jeugd uitverkoren eerste plaats van de zwarte atleet Jordan als meest populaire sporter en positief zijn over de tweede en derde plaats van Barney (een dartspeeler) en Van Grunsven (nota bene kunstrijdster op een paard), boven de macho's van het voetbal (of de overgedetermineerde, zuipende en seksistische rugbyspelers van bladzijde 53) met hun identificatie als dominante, echte witte, valide, hetero mannenbeelden. Dat zou gezien de politiek correcte hegemoniale wijze van denken dan de dominante ideologie kunnen beïnvloeden, mits we vanuit andere gezichtspunten de alternatieve praktijken in de sport onder de loep nemen.

Op het punt van gender en etniciteit hebben we nog wel heel wat te doen, zo blijkt uit deze studie. Het komt er nog steeds op aan de wereld niet alleen te analyseren maar ook aangrijpingspunten voor verandering te ontdekken, tenzij je een echte determinist bent. Maar dat neem ik toch niet van Elling aan.